

Bir kitap

İlyas SÖĞÜTLÜ*

Sosyo-ekonomik değişme sorunu, yoğun olarak, sanaayi devrimi ve onun bağlamında gelişen büyük toplumsal dönüşümlerle eş zamanlı olarak ortaya çıktı. Düşünürler öncelikle, toplumsal değişimin kendine özgü yasalarını bulmaya çalıştılar. Bu çalışmalar Batı Avrupa'nın iktisadi-sosyal tarihi veri alınarak gerçekleştirildi. Batı'nın gelişim çizgisi tek ve evrensel olarak kabul edildi. O gün bugündür iktisadi gelişme ve çağdaş Batı Uygarlığına ulaşma dünyanın geri kalmış toplumları için temel erek haline geldi.

Batıdaki bu gelişmeler ülkemizde de kısa sürede etkisini gösterdi. Yüzyıllardır diyar-ı küfre tepelerden bakmaya alışmış Osmanlı aydınları, Batının bilimsel ve teknolojik alandaki kazanımları karşısında şaşkına döndüler ve geri kalmışlığımızın getirdiği aşağılık kompleksiyle suçlu aramaya koyuldular. Suçlu bulundu: Din ve onun bağlamında gelişen gelenekler, kurumlar, değerler. Öyleyse çözüm kolaydı. Çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmak için geçmişe ait ne varsa kaldırıp atmak gerekiyordu.

Yaşadığımız günlerde Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayınları arasında çıkan Doç. Dr. Bünyamin Duran'ın "İslâm Topluluklarında Sosyo-Ekonomik Değişmeye Yönelik Tezler" adlı çalışması, kendi alanında yeni bir aşamayı temsil ediyor. Yazar geri kalmışlığımız konusunda suçlu aramıyor, kimseyle de hesaplaşma niyeti yok. Anlamacı bir yaklaşımla geçmişi örten sis bulutlarını dağıtmak üzere Doğunun ve Batının zirvelerini aynı zeminde buluşturuyor.

Yazar öncelikle İbni Haldun, K. Marx, Max Weber, Bediüzzaman ve E. Gellner'in toplumsal değişimin dinamikleri konusundaki tezlerinin dökümünü yapıyor. Bu tezlerden kısaca bahsetmek gerekirse; İbni Haldun büyük değişimlerin kökeninde asabiye olarak ifadelendirdiği ruhsal bir olguyu görmektedir. İbni Haldun'a göre ortak sorunları yaşama ve benzer dayatmalara maruz kalma, kan bağına ve kader birliğine sahip insanları, birbirinde fani olmak derecesinde biraraya getirmekte ve bu bir araya gelişin kollektif eyleme dönüşmesiyle de büyük toplumsal dönüşümler ortaya çıkmaktadır. Sorunları medeniyet tarihçesi A. Toynbee'nin ortaya koyduğu "Meydan Okuma Cevap Verme Tezi"de büyük ölçüde asabiye teorisinden yararlanılarak hazırlanmıştır. Toynbee'ye göre büyük dönüşümler, insanlarda potansiyel olarak varolan, enerjinin, çeşitli çevrelerden gelen dayatmalarla harekete geçmesiyle gerçekleşir.

Weber, büyük devrimlerin, insanlığın kendilerine olağanüstü güçler atfettikleri karizmatik liderler tarafından gerçekleştirildiğinden söz ediyor. Asya toplumlarının nisbî durgunluğu konusunda Weber'in Patrimonyal Devlet Yapısı ve K. Marx'ın Asya Tipi Üretim Tarzı oryantalist bir bakış açısını yansıtıyor ve büyük benzerlikler arz ediyor. Doç. Dr. Bünyamin DURAN her iki tezi eleştirel bir yaklaşımla ayrıntılı şekilde ortaya koyuyor.

Kitabın en övgüye değer yanı, çağdaş İslâm düşünürü Bediüzzaman Said Nursi'nin toplumsal değişme konusundaki düşüncelerinin derli toplu ortaya konulmuş olmasıdır. Kitabın bu bölümü Bediüzzaman konusunda çalışanlara örnek olabilecek niteliktedir. Bediüzzaman'a göre iktisadi-sosyal gelişme "ih-

* Dumlupınar Üniversitesi, Bilecik İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesinde Araştırma Görevlisi.

tiyaçlar ve zaruretler" in bilemediği bir öncü azınlık tarafından gerçekleştirilir. Yazar Bediüzzaman'ın düşüncelerini "Tasallut Nazariyesi" olarak kavramlaştırıyor.

Doç. Dr. Bünyamin DURAN bu çalışmasında iktisadi-sosyal gelişmenin dinamiklerini her toplumun, kendine özgü koşullarında arıyor. Bizim anladığımız kadarıyla, yazar, insanoğlunun bir yandan zihin gücünü kullanarak yeryüzünü imar edip, ona yön ve şekil verirken, öte yandan içinde yaşadığı dünyanın da insan zihniyetini belirlediği düşüncesinden hareket ediyor ve tezini bu varsayım üzerine kuruyor. Bu çerçevede, Batı'daki iktisadi-sosyal gelişmenin arka plânında, yüzyıllar-

dır, açlığın, sefaletin, feodal düzenin pençesinde kıvranan, maddeye karşı aşırı özlemle dolu insan tipini görüyor. İslâm toplumlarının gerikalmışlığını ise, sosyal, siyasal, kültürel, entellektüel ve mânevî açıdan doyuma ulaşmış, özlemsiz insan tipine bağlıyor. Her iki toplumda da, belirtilen insan tipini hazırlayan ortamın niteliği konusunda doyurucu açıklamalarda bulunuyor.

Mevcut koşullarda İslâm ve Batı toplumlarının geleceği konusunda tahminde bulunma işini okuyucuya bırakan Doç. Dr. Bünyamin DURAN'a yeni çalışmalarında başarılar diliyoruz.

Doç. Dr. Bünyamin DURAN

İSLÂM TOPLUMLARINDA SOSYO EKONOMİK DEĞİŞMEYE YÖNELİK TEZLER

Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yayını 188 sf. 1995